

„САМО У СМРТИ, ЖИВОТ“: ДИНАМИКА СТАРОСТИ У КЊИЖЕВНОЈ ПРОЗИ УРСУЛЕ ЛЕ ГВИН¹

Нашли се у гостионици Фалстаф и Жена из Бата. Уз пиво, почињу да евоцирају успомене. „Кад младости сетим се и бурних весеља, срце ми поскочи и обузме ме жеља“, каже „добра Жена“ намигнувши саговорнику. „Јашта“, одговара Фалстаф, гласом промуклим од носталгије, „Ми чусмо поноћна звона.“² Мада овај времешни пар спада међу непоновљиве ликове енглеске књижевности, њихов разговор је стереотипан. За старе људе је типично да се често присећају прошлости. Такође је типично да су брбљиви, излапели, џангризави, погурени и наглуви. Али, да ли је баш тако? Да ли су књижевни стереотипи о старијим особама засновани на стварним запажањима или су резултат произвољних друштвених и књижевних конвенција? Да ли се ликови виталних старијих особа бистрог ума у књижевности налазе у истој необудљивој категорији као доброћудне свекрве, широкогрудни станодавци и прибрани професори?

У савременим књижевним делима старије особе су обично споредни ликови који поткрепљују стереотипне приказе. Остарели слуга Адам у *Како вам драго* са жаљењем констатује да „старост у запећак баца“, што је свакако судбина књижевних портрета старијих ликова, који пречесто бивају бачени у запећак књиге, остављени без разрађених детаља већ само са тек назначеним контурама; тих неколико препознатљивих потеза четкице управо служе томе да насликају брбљиве, излапеле, џангризаве, погурене и наглуве старце. Но, постоје значајни изузеци. У њих спадају научнофантастична дела Урсуле Ле Гвин.

Будући да се научна фантастика обично не сматра жанром који се истиче уверљивом карактеризацијом ликова, не може се очекивати да се на страницама ове спекулативне фикције пронађу изванредни портрети старијих особа. Однедавно су, међутим, дела научне фантастике почела да се усредсређују на специфичне проблеме, а велика имена се у својим научнофантастичним делима баве значајним друштвеним питањима. Урсула Ле Гвин, једна од најзначајнијих списатељица из жанра научне фантастике и једна од најталентованијих за карактеризацију ликова, у својим романима нарочиту пажњу посвећује рушењу друштвених и сексуалних стереотипа. Двострука добитница престижних награда Хуго и Небула,³ Урсула Ле Гвин је у научну фантастику унела антрополошко виђење других и страних култура. Терка чувених антрополога Алфреда

¹ Навод је из *Чаробњака Земљоморја*. Додат је зарез да би значење било јасније.

² Фалстаф изговара ове речи и драми *Хенри IV, Други део*; чин III, сцена 2. (Прим. прев.)

³ И *Лева рука џаме* и *Човек џразних шака* освојили су обе награде.

и Теодоре Кребер, Ле Гвинова је одрасла у амбијенту у коме је културна антрополо-
гија била начин живота што јој је омогућило да властити списатељски рад претвори
у средство за истраживање разноврсних нетрадиционалних ставова према људској
природи и друштву. Осим тога, њен отац, који је поживео осамдесет пет година, био
је живи пример нетипичног, изванредно виталног човека у позним годинама. „Седокос
беше, / целог мог живота, и кратке седе браде.“⁴

У својој научној фантастици, тако, Урсула Ле Гвин истражује неколико врста дру-
штвених структура, као и неколико врста људских бића, укључујући и неколико једин-
ствених примера ликова у годинама, међу којима се издвајају три нарочито живописна
и дирљива лика. Они нису ни брбљиви ни излапели нити погурени.

Од поменута три, један мушки и један женски лик динамични су портрети старости.
Волд, старешина племена у *Планети изнансџива*, и Одо, анархисткиња у „Дану уочи
револуције“, одликују се динамичном двосмисленошћу. У средишту њихове каракте-
ризације налази се драматична тензија између супротности, која њиховим описима даје
дубину и снагу, а Волду и Одо дарује упечатљиву индивидуалност. Та тензија између
супротности има и спољашњу и унутрашњу манифестацију. Видна је у односу поједин-
ца према друштву и у односу појединца према властитом сопству. У погледу односа
према друштву, Ле Гвинова открива тензију која влада између жеље за придружива-
њем и осећаја антагонизма, као и између улоге вође и улоге бунтовника. И Волд и Одо
су у исти мах и вође заједнице и изопштеници из ње, и окружени људима и осамљени.
У погледу унутрашњег односа према самом себи, постоји тензија између осећаја витал-
ности и осећаја истрошености, између ишчекивања будућности и сећања на прошлост,
као и између учествовања у дешавањима и остајања по страни.

Најважније од свега, можда, с тачке гледишта друштва, постоји тензија између тога
шта стари људи *јесу* и тога шта могу да *учине*. Старе особе могу да покрену промене
чак и кад саме не могу да се промене. Могу бити покретачка сила значајних друштве-
них достигнућа, као што су то Волд и Одо, иако нису у стању да психолошки учеству-
ју у резултатима достигнућа. И Одо и Волд иницијатори су развоја својих друштава,
али истовремено остају спутани силама које су у прошлости контролисале њихово
одрастање. И Одо и Волд доносе пресудне одлуке које мењају будућност њихових
светова, али обоје умиру уочи рађања нове зоре. Обе приче завршавају се смрћу
остарелог протагонисте. Како се смрт примиче, оба лика су у исти мах и пуна живота
и спремна да дочекају смрт. Тензија између супротности обележава тренутак њихове
смрти баш као што је обележила и године њиховог живота.

Кратки роман *Планета изнансџива* настао је раније од другог дела које се разматра
у овом раду.⁵ Написан 1966. године, то је други роман у научнофантастичној трило-
гији чија се радња дешава у далеком свемиру на другим планетама. Прича је смештена
на планети Елтанин, где владају сурове временске прилике и зима траје петнаест
година. Радњу покреће нетрпељивост између две културе: примитивног племена
домородаца и њихових технолошки напреднијих суседа, „далекорођених“ потомака

⁴ Из песме „Coming of Age“, у: „Wild Angels“, *The Capra Chapbook Anthology* (Santa Barbara, CA, 1979).

⁵ *Planet of Exile* (New York, 1966); *Планета изнансџива*, превели Мирјана Живковић, Зоран Живковић, Београд: Народна књига: Партизанска књига, 1987. (Прим. прев.)

досељеника са друге планете. Ухваћен у унакрсну ватру сукобљених раса налази се млади заљубљени пар, Ролери и Јакоб Агат, који играју улоге Ромеа и Јулије са срећним крајем. Важна личност која утиче на њихову судбину јесте старац по имену Волд. Он је и Ролерин отац и, као најстарији од свих, старшина њиховог номадског племена. Ролерина љубав према туђинцу Јакобу израз је непокорвања Волдовом ауторитету и као оца и као поглавара.

Мада је Волд, као најстарији у племену, и даље био признати поглавар свог народа, његово вођство угрожено је чињеницом да се налази у поодмаклим годинама и да племену прети непосредна опасност од инвазије. Не само да су на прагу дугачке и тешке зиме, већ се и варварске хорде са севера спремају за напад. Волд је и те како свестан своје амбивалентне улоге у племену у датом тренутку. Одувек се поносио тиме што има потпуну и неприкосновену контролу, али разуме да ће његов млади ратоборни син ускоро постати нови старшина. У том тренутку личне и племенске кризе Волд доноси пресудну и смелу одлуку да се придружи „далекорођенима“ како би заједнички одбили варварске нападаче иако је свестан да ће због тога изгубити положај владара.

Такође је знао да је то последња одлука коју је донео. Могао их је послати у рат: али у оба случаја Умаксуман ће се враћати као вођа ратника, те стога и као најјачи вођа међу људима Аскашевара. Волгов избор представљао је његову абдикацију. Умаксуман ће бити млад војлавар. Он ће зашварати круи при ударању камена о камен, он ће предводити ловце у зиму, походе у Пролеће, велика лутања за дућих Лешњих дана. Његова Година ујраво је почињала... (36)

Кад непријатељ почне да надире, овај поносити старац налази се у понижавајућој ситуацији у којој мора да се склања на безбедно место заједно са женама из племена. Ни овај пут, међутим, не ради се о избору између две јасно дефинисане алтернативе, да ли да оде у склониште или да остане да се бори, него о тензији између супротности. Волд пристаје да са женама пође у збег, али пре тога још једном показује да је прави ратник. Срамота га је зато што није способан да иде у битку: „Знао је да више није био поглавар; али зар више није био мушкарац? Мора ли остати уз ватру са бебама и женама, у рупи у тлу?“ (54)

Не поклекнувши пред осећајем срама, посеже за својим омиљеним оружјем, тешким копљем којим је некада давно без ичије помоћи убио снежног демона, те га држи у приправности. Сећање на то јуначко дело из прошлости стоји између њега и неопозивог повлачења са бојног поља. Указује му се, међутим, прилика да оживи стару славу, па овај старац, на којег се млади ратници и не базиру, успева да зарије своје шест стопа дугачко копље гвозденог врха у тело једног од нападача. Тај храбри чин враћа му самопоштовање, те пристаје, иако нерадо, да са женама пође на безбедно место. Осећај срама који се јавио због негативне слике о себи ублажен је тим последњим јуначким делом. Испоставља се да су срам и слава у његовом случају неодојиви.

Како у погледу физичке спремности, тако и у погледу менталне снаге, Волд такође отеловљава дијалектику супротности. У поодмаклим годинама, понекад испољава невероватну виталност док је у другим приликама прави оронули старац. Док издаје команде ратницима да се супротставе најезди Гаала, глас му је „јак и дубок, на тренутак

лишен промуклости од старости“ (35). Па ипак, чим се млади ратници разиђу, а он остане сам крај ватре, видимо га повијеног под теретом година: „Остао је згурено да седи на укоченој задњици уз ватру, зурећи у жуте пламенове као да зури у срце једног изгубљеног сјаја, неповратну топлоту Лета“ (36). Исто тако, иако углавном хода споро и погурено, „укрућено вукући своје незграпне ноге“ (53), у стању је да иде веома усправног држања како би задивио своју супругу. („Она је била зловољна старица, а он будаласта старац, али понос је сачуван“ (54).)

Волдов лик је ефектно психолошки продубљен, јер док испољава све побројане контрадикторне особине, он их је такође потпуно свестан. Зна да је у погледу физичке снаге и спремности прави старац. „Када је видео како струже ногама по камењу схвати да треба да послуша Агата и пође са женама на црно острво, јер би овде само био на терету“ (72). Али у дубини те тужне спознаје, осећа и налет оптимизма. Тај оптимизам је, међутим, зачињен дозом ироније, те изазива код старца горак смех:

Волд се изненада јласно закикоша и окреће од њезора иза којег је шамнело. Надживео је своје јојаварсијво, своје синове, своју корисносћ и морао је да умре на сћени у мору; али имао је велике савезнике, велики рајници су ја служили – већи од Ајата или било кој човека. Олуја и Зима борили су се за њега и он ће надживећи своје нејријашеље. (74–75)

Пошто схвати да има природу, олују и зиму, на својој страни, Волд је поново у стању да сагледа ствари из шире перспективе, те грми на жене ауторитативним гласом: „Па, жене! Да ли је месо спремно?“ (74) Није више поглавар читавог племена, али је макар поглавар женске чељади. Није више активан ратник, али макар одбија да пасивно чека јело. И мада су његови славни подвизи сада иза њега, може се радовати новом будућем статусу „уваженог бившег старешине“.

Драматична тензија у опису Волдовог лика не јењава ни у смрти. Његово тело на посмртној ломачи описује се као „тело старца које су године изобличиле, али које је и даље изгледало снажно“ (100). Значајне речи су „и даље“, јер се њима у овом опису остареле особе избегава статична и стереотипна формулација „или... или“, а даје се предност формулацији „и... и“. У смрти Волд је, баш као и за живота, *и* јак *и* нејак, *и* жртва година *и* споменик непоколебљивом младалачком духу једног старца. И напослетку, иако Волд неће доживети да види њене резултате, његова храбра и несебична одлука да му се племе удружи са народом далекорођених промениће будућност његове планете.

Описом лика Лаие Асиео Одо враћамо се на земљу. Њена прича у „Дану уочи револуције“ заправо је пролог романа *Човек њразних шака* мада је прича написана после романа.⁶ Попут своје створитељке, Одо је основала један свет. Анархистичка насеобина Анарес (месец) описана у *Човеку њразних шака* изданак је револуционарне идеологије коју је Одо формулисала како у својим утицајним текстовима тако и у свом политички активном животу. У време када се радња дешава, револуција из које ће

⁶ „The Day Before the Revolution“ у: *The Wind's Twelve Quarters* (New York, 1976); Урсула Ле Гвин, „Дан уочи револуције“, Мирјана Живковић, Зоран Живковић и Зоран Јакшић. Урсула Ле Гвин, *Хаинске приче*, Поларис, Београд, 1995. (Прим. ѡрев.)

проистећи колонија на месецу само што није почела и Одо, духовна менторка револуције, жена је од 72 године.

Читаоци се са овом старицом први пут срећу у њеном сну и виде је као девојку. Одо сања своју бившу љубав и „ортака“ (у одоњанском револуционарном говору уместо брака користи се реч ортаклук) након чега се буди и поново угледа своје остарело тело које је подсећа на старе, истрошене ствари које поседујемо. „Одвратно. Тужно, бедно. Зло. Јадно.“ Њене мисли на јави растрзане су између супротности док је Одо разапета између сећања на прошлост и онога што види у садашњости. Као жена по којој је назван један револуционарни покрет, Одо себе сматра и делом покрета и одвојеном од њега. Као добар одоњанин, на пример, требало би да каже да је сањала „ортака“, а не „мужа“, али тада се запита: „Али због чега је, дођавола, морала да буде добар одоњанин?“ Став који заузима према сопственом политичком систему у исти мах је и спремност да учествује у њему и жеља да му се одупре.

Одо испољава сличну амбивалентност и када су у питању њени поступци. С једне стране, жели да диктира писма свом секретару Ноију како би показала да још увек све држи под контролом, али истовремено му сваки пут препушта да он одлучи како ће гласити коначна верзија. Кад је Нои подсети на заказани састанак са групом страних студената, у исти мах се и обрадује и онерасположи.

Волела је младе, а од сџиранца се увек мојло нешијо научији, али заморила се од нових лица и заморила се од шјоја да сџално буде на виделу. Учила је од њих, али они нису учили од ње; научили су све шјо је имала да их јодучи још давно, из њених књија, из Покрејја. Долазили су само да је виде, као да је каква знаменијоси јојоуш великој шјорња у Рода-реду, или кањона Тулаева. Природна лејошја, сјоменик.

Љути се што је споменик, али не може се рећи да не проналази и неко задовољство у тој пасивној новој улози. Револуционарка је постала „драга, стара госпа“.

Током целе приче сликовит приказ физичких детаља пластично дочарава чињенице старости. Кад ујутро устане из кревета, Одо с гнушањем посматра властита стопала:

Ножни јрсџи, сабијени чијавим живојом јефџиних цијела, били су јошово чејџвр-шасџи на месџима где су се додиривали, шџрчећи у избочињима; нокџи су били безбојни и безоблични. Између косџију ножној зјлоба, налик чворовима, јржжале су се фине, суве боре.

Али чак и овај опис остареле коже обележава амбивалентност:

Крајџко, мало заравњење у основи јрсџију задржао је јлајџкоћу, али кожа је била боје блашја, а јрејлејене вене исјрујале су зјлавак.

И последице можданог удара су клинички прецизно наведене да се покаже шта је све на њеном телу страдало, а шта није. Погођена је само десна страна:

У десној шаци ју је јолицало. Почеша је, а онда је зашјресе у ваздуху, јркосно. Та шака никада није сасвим јребродила кај. Нији десна ноја, ни десно око, или десни јјао усџја.

Били су лењиви, несврешни, осећала је јолицање у њима. Терали су је да се осећа као робо̄и са кра̄шким с̄иојем.

Но, динамична амбивалентност карактеризације њеног лика најбоље се одражава у њеном односу према улози коју има на прагу револуције. Одо је била у средишту политичке активности целог свог одраслог живота и сада се боји да њена улога постаје споредна. „Није то лако, рече она себи као да се правда, уз напор се успињући степеништем, прихватити да си изван свега када си била у томе, у самом средишту, током педесет година.“ У очима њених оданих следбеника она је и даље у центру свега, бар као симбол, узор, али њој самој мукотрпно успињање степеништем угрожава ту централну позицију. Слика коју има о себи обележена је растрзаношћу између осећања самосажађења и самоуздизања.

Приказ тензије између супротности која постоји у лику Одо усредсређује се на њену улогу у тачно одређеном тренутку на који се упућује насловом. Читавог живота радила је на томе да изазове револуцију светских размера. Радила је, борила се и писала књиге. Године је провела у затвору и постала је духовни вођа велике револуције која треба да почне. Сутра. Али њена сукобљена осећања тичу се улоге коју има очи тог одсудног тренутка. Осећа и припадање и неприпадање револуцији. Препушта се дубокој, али ирационалној жељи да изађе на улице иако зна да је физички преслаба за то. Недавни мождани удар нанео је толико штете да има утисак да јој властито тело млатара око ње као отрцана одећа. Кад изађе у шетњу, умор је натера да седне на праг једне куће у сиротињској четврти, преслаба да настави даље. И док седи ту, непомично, запитана је над сопственим идентитетом. Ко сам ја?, пита се.

Била је девојчица кра̄шавих колена која је седела на ѓра̄у и ѓледала наниже кроз зла̄и-ну зма̄лицу Речне улице у врелци ѓозно̄ лей̄а, шес̄тоодишњакиња, шеснаес̄тоодишњакиња, жес̄тока, луцкас̄а девојка, о̄сегнӯӣа сновӣма, недирнӯӣа, недодирљива. Она је била она. Заис̄ӣа је била неуморни радник и мислилац, али крвни ӯрушак у вени огузео јој је ѓу жену. Заис̄ӣа је била љубавница, ѓливач у бујици живо̄ӣа, али Тавири, својом смр-ћу, однео је ѓу жену са собом. Није ос̄тало ниш̄ӣа, заис̄ӣа, осим ѓемеља. С̄ӣӣла је кући; никада није ни ѓошла од куће. „Право ѓӯшовање је ѓовра̄ӣак.“ Прашина, бла̄ӣо, ѓра̄и у сиротињском крају.

Познаница која случајно наилази помоћи ће Одо да се врати кући, али њено понашање према члановима заједнице с којима дели кућу одједном постаје резервисано, а њени одговори на њихова питања неодређени. Кад је питају да ли би хтела да одржи говор ујутро на дан почетка револуције, она само каже да неће бити тамо. Њен одговор има дубље значење него што ико схвата. Као што она сама саркастично каже, уз дозу црног хумора на сопствени рачун, „Генерални штрајк“ најјачала је „приватна мождана кап“. Напорно успињање степеницама до собе заправо је узношење у смрт. „Вртело јој се, али више се није плашила пада.“

Одо неће доживети да види револуцију коју је покренула. Али спољна иронија одраз је унутрашње тензије између супротних порива. Склона и ка самосажаљевању и ка самоуздизању, колебала се између борбе и предаје, између агресивног ангажовања

и пасивне незаинтересованости. Није само окамењени споменик, како је многи виде, нити је у потпуности охоли, ратоборни бунтовник, каквом је људи знају из прошлости. Није ниједно јер је обоје, у исти мах, њено тело пропада од последица можданог удара, али она се успиње степеницама; њен бунтовнички дух се узноси у висине, али наслађује се тренуцима одмора. И сама цинично запажа иронију ове двоструке визије кад себе види као „бенаву старицу која је започела светску револуцију“.

Одо неће доживети да види револуцију коју је покренула, нити ће Волд, Најстарији, доживети да види миран саживот и мешовите бракове између свог домородачког племена и далекорођених, неће доживети да види то ново доба које ће доћи захваљујући њему. Достигнућа ових остарелих ликова су у суштини духовне природе, те њихово остарело тело од крви и меса не може да узме учешћа у њима. Као што Одо каже за омладину која је њене идеје спровела у праксу: „Они су одрасли уз начело слободе одевања, секса и свега осталог, а она није. Она је то само изумела. Није то иста ствар.“ Навике којих су се држали целог живота с годинама су окоштале колико и њихове старе кости. Но, Ле Гвинова својом истанчаном карактеризацијом јасно истиче да то није цела прича. Одо и Волд, чак и са једном ногом у гробу, креативни су и динамични мислиоци, снажни појединци који могу променити будућност свог света. У последњим тренуцима живота они се не присећају прошлости већ гледају у будућност. Старост је за њих динамично преплитање супротности, а њихова смрт најављује нови почетак.

Док Волда и Одо упознајемо кад су већ у позним годинама, трећи пример динамичког приказа старости у прози Урсуле Ле Гвин тиче се лика чији развој пратимо од дечачког доба преко ране младости па све то дубоке старости. То је лик Геда, Архимага Земљоморја и протагонисте трилогије коју чине *Чаробњак Земљоморја*, *Гробнице Аџуана* и *Најгаља обала*.⁷ Прва књига се фокусира на Гедове адолесцентске године и достизање пунолетства; друга га прати у потрази за чудотворном амајлијом; док се трећа усредсређује на остарелог Геда, не само седокосог већ заокупљеног мислима о томе шта значи бити стар. И овде је опет у центру пажње динамика супротности, али у овом случају приказ је више симболичан, више „митологизован“ и зато мање зависи од непосредног друштвеног окружења и ситуације. Отуд овај лик остарелог чаробњака нуди универзални пре него специфични приказ доба старости.

Заплет *Најгаље обале* варијација је на наратив потраге. На Гедовом путу прати га кнежевић Арен, младић од око седамнаест година. Циљ им је да пронађу одакле долази

⁷ *A Wizard of Earthsea* (New York, 1968); *The Tombs of Atuan* (New York, 1971); *The Farthest Shore* (New York, 1972).

Урсула Ле Гвин, *Трилогија о Земљоморју*, прев. Мирјана Живковић и Соња Јаноски, Београд: самостално преводилачко ауторско издање Мирјана Живковић, 1988. Садржи: *Чаробњак Земљоморја*, *Гробнице Аџуана* и *Најгаља обала*.

Урсула Ле Гвин, *Земљоморје: Тејтралогија. 2. Чаробњак Земљоморја*, прев. Соња Јаноски и Мирјана Живковић, Београд: Фамилет, 2002.

Урсула Ле Гвин, *Чаробњак Земљоморја*, прев. Миа Кефер, Београд: Контраст издаваштво, 2018.

Урсула Ле Гвин, *Гробнице Аџуана*, прев. Соња Јаноски и Мирјана Живковић, Београд: Фамилет, 2002.

Урсула Ле Гвин, *Гробнице Аџуана*, прев. Миа Кефер, Београд: Контраст издаваштво, 2018.

Урсула Ле Гвин, *Најгаља обала*, прев. Соња Јаноски и Мирјана Живковић, Београд: Фамилет, 2002.

Урсула Ле Гвин, *Најгаља обала*, прев. Миа Кефер, Београд: Контраст издаваштво, 2018. (Прим. њерев.)

зло које је задесило свет Земљоморја којим хара духовна куга потиштености, због чега је магија изгубила моћ, границе се помутиле и ствари изгубиле смисао. „У свету постоји рупа кроз коју истиче море. Светлост се гаси.“ Све указује на то да је зло повезано с тим што су људи по целом свету одбацили смрт, а колају и злослутне гласине да постоји могућност да људи живе вечно. Гед сматра да ова прекомерна људска жеља за животом представља претњу природној равнотежи. По њему је смрт цена коју плаћамо за живот па зато са Ареном креће на путовање ка западу с намером да поврати равнотежу у природи тако што ће вратити смрт.

Како се крећу према западу, у правцу залазећег сунца и правцу који се традиционално повезује са смрћу, старац и младић разговарају о разликама између старости и младости. Гед објашњава свом младом сапутнику: „Покушај пажљиво да бираш, Арене, када будеш морао. У младости сам морао да бирам између живота који се састоји од постојања и живота који се састоји од делања. Ускочио сам у овај други као што жаба скаче на муву. Али свако дело које извршиш, сваки твој чин, везује те за себе и за своје последице и тера те да стално изнова делаш. Тада се врло ретко можеш наћи на неком месту, у неком времену сличном овом, између два чина, када ти је дозвољено да се зауставиш и једноставно постојиш. Или почнеш да размишљаш о томе ко си и шта си.“ Арен нестрпљиво чека да ступи у акцију, али Гед себе пореди са древним змајевима, који су најстарији и најмудрији међу свим живим бићима и који су престали да делају како би могли просто да постоје. „Они ништа не чине; они јесу.“

Премда се Гед можда у теорији слаже с тим да је постојање боље од делања, он је заправо у исти мах и активан и контемплативан, и предан и резервисан. Пут на запад је пун авантура и Гед у више наврата ступа у акцију. Одлучно, храбро и маштовито. Прерушава се да би могао неопажено да иде унаоколо и распитује се; током једне мрачне ноћи излаже се опасности да упадне у заседу у забаченом собичку у крају града који је на злом гласу због дроге; храбро спасава свог младог сапутника из шака опаких трговаца робљем. Овакви поступци тешко да се могу очекивати од особе која се сасвим одрекла делања. Стога се може рећи да Гед испољава исту ону дијалектичку тензију између жеље за учествовањем и жеље за повлачењем коју смо приметили код Одо и Волда. С једне стране, он јасно даје предност постојању над делањем и будућем краљу саветује следеће: „Чините само оно што морате и оно што не можете учинити никако другачије.“ С друге стране, Гед и те како спремно делује кад процени шта је набоље учинити у датом тренутку.

Врхунац радње дешава се на крају Гедовог и Ареновог путовања на запад у „суву земљу“ мртвих. У најудаљенијем кутку тог мрачног, суморног предела проналазе непријатеља за којим су трагали, проналазе извор зла због којег је цело Земљоморје у стању очаја. Ту, испред каменог зида који раздваја свет живих од света мртвих, налазе на некадашњег чаробњака по имену Коб који се одрекао човечанске природе како би његово тело наставило да живи. Кобова магија је отворила врата између живота и смрти, претворивши тиме свет живих у свет живота у смрти, где сунчева светлост нема сјаја, а живот нема радости. Кобово тело сагорео је змај, али Кобова душа прешла је преко зида у земљу сенки где Гед и Арен морају поћи за њим. То је суморно путовање кроз земљу у којој звезде сјаје али не трепере, где се сенке састају али не проговарају

и где има само прашине за пиће. Али старац и младић одлучно настављају пут све док се не нађу пред вратима која раздвајају тај и наш свет и која је Коб отворио злоупотребивши магију. Гед тада употребљава сву своју магију и испољава надљудску снагу крхког старачког тела да би затворио та врата. Нестабилан али снажан, мало се заноси, а затим се усправља. Наређује јасним гласом: „Нека буде цела! [...] те својим штапом исцрта помоћу ватрених линија и преко капије од стена неку шару: руну Агнен, Руну Свршетка, која затвара путеве и исцртава се на поклопцима ковчега. Више није било ни пукотине ни празнине између громада. Врата су била затворена.“

На мукотрпном повратку у земљу живих, старост и младост требају једна другу. Стари чаробњак може да буде водич, али физички није дорастао задатку. Млади кнежевић, међутим, показује издржљивост каква се само пожелети може и у наручју безбедно преноси свог учитеља преко границе таме и назад у светлост. Али то никако није цела прича. Не ради се просто о младалачкој снази која подупире старачке ноге јер младићу је преко потребна мудрост која долази само с годинама. Премда Арен преноси Геда на безбедну страну зида, обојица су у том тренутку насукана на пустој плажи на далеком западу, веома далеко од најближег људског насеља. Ако им нико не притекне у помоћ, осуђени су на смрт. Али на плажи сусрећу прастарог мудрог змаја Калесина са којим помоћу Гедове мудрости успевају да комуницирају на Прастаром говору. Калесин се понуди да их на леђима врати у цивилизацију, те тако се њих двојица избављају, јашући на грубо оклопљеном врату величанственог створења.

Један детаљ у овој сцени избављења нарочито сликовито илуструје дијалектику старости у опису Гедовог лика. Док се сапутници пењу на змаја, Арен одједном угледа магов штап од тисовине који су заборавили на плажи, напола закопан у песку, те посеже за њим. Маг га, међутим, зауставља, објашњавајући да је сву своју моћ истрошио у сувој земљи мртвих. Штап му више није ни од какве користи: „Сада нисам маг.“ Но, тај губитак није без добитка. Премда је изгубио моћ да својим штапом ствара магију, Гед је постао мудрији него пре. Штап је имао улогу посредника између чаробњака и овоземаљских ствари, али Гед сад више наликује змајевима што лете у висинама. У очима му се сада назирало „нешто слично подсмеху који је зрачио из Калесинових очију“. Тиме не желим рећи да је Гед изгубио сваки осећај људске одговорности. Заправо предстоји му један веома важан задатак, а то је да постави Арена на престо који му по праву припада. Али својом унеколико трансценденталном природом Гед утиче на људске поступке и кад непосредно не учествује у њима. Слично као Одо и Волд, који су изазвали одређене догађаје, али нису могли да учествују у њима, Гед доводи кнежевића Арена на престо иако неће остати да прати његову владавину. Гедово духовно вођство омогућило је да се оствари древно пророчанство које каже: „Наследиће мој престо онај који буде жив прошао кроз земљу таме и стигао на удаљене обале дана.“

Завршна сцена, која приказује како Гед оставља све за собом и одлеће на змају Калесину, такође илуструје тензију између ишчекивања и сећања у остарелом чаробњаку. Током дуге и опасне потраге Гед непрестано брине јер зна да је Земљоморју потребан владар који ће ујединити краљевство док је истовремено заокупљен брижљивим припремањем Арена за будућу улогу краља. Још од првог сусрета са младим

кнежевићем осетио је у Арену краљевски дух његових предака. Већ у првом разговору подсећа младића да му је суђено да буде краљ и током приче увек га ословљава с поштовањем достојним краља. Посматрано са тачке гледишта Аренове будуће владавине и потребе да се затворе врата између света живих и света мртвих, Гед је у потпуности заокупљен будућношћу. У исти мах, међутим, мисли му испуњавају сећања на властиту прошлост, а у неколико наврата током приче носталгично се присећа појединаца који су одиграли важну улогу у његовим раним чаробњачким данима. Утонуо у мисли, на чамцу који лагано плови на запад, Гед размишља о Тенар, девојци која значајно фигурира у *Гробницама Аџуана*, и о свом првом учитељу Огиону. Сада се у завршној сцени састају сећање и ишчекивање. Гед је клекнуо пред будућим краљем и пожелео му дугу и успешну владавину, али чежња да се врати тамо где је одрастао одводи га у друге крајеве.

Роман се завршава тако што Гед одлеће на змају, што уједно представља и смрт и нови живот. Његова физичка снага је истрошена и он више није у могућности да дела, али његов митски лет истовремено је и кретање напред и у висину. Мада му штап остаје одбачен у песку, Гедов дух се винуо у небеса. Као што каже млади краљ Арен кад перцептивно описује разлику између себе и остарелог мага: „Он влада већим краљевством од мене.“

Будући да је Гед симболична фигура, чаробњак из света фантастике, његова имплицирана смрт такође је апотеоза. Али истовремено је и смрт једног старца, једно универзално искуство. И као што Гед за живота није био џангризав и раздражљив, тако ни Гед на прагу смрти није ни патетичан ни растројен. Попут Волда који поздравља долазак зиме и Одо која се успиње уз степениште, Гед у тренутку доласка смрти гледа напред. Баш као и њима, и њему је старост била динамичан период, а смрт позитивно искуство.

Стога се може рећи да у сва три описа старости у прози Урсуле Ле Гвин постоји тензија између супротности која не престаје све до тренутка смрти. Волд, Одо и Гед су у исти мах и вође заједнице и изопштеници из ње, дружељубиви и осамљени појединци који и отворено учествују у друштвеним дешавањима и повлаче се у пасивну рефлексiju у тишини. Осим тога, на физичком нивоу су истовремено и здрави и нарушеног здравља, и весели и депримирани, и оличење снаге и слика слабости. Чак и док се крећу од сећања на прошлост ка ишчекивању будућности, скоро се неприметно крећу од умирања у овом животу ка животу у смрти. У сва три случаја заједнице у којима живе ова три лика увиђају да у последњим фазама живота ови људи могу значајно да допринесу заједници, могу да иницирају промене, да пронађу нови смисао. Кад се одрекну живота делања у корист живота постојања, само њихово постојање онемогућава другима да делају. У световима фантастике и научне фантастике које је створила Урсула Ле Гвин не постоји концепт одласка у мировину, ни обавезан ни драговољан одлазак.

Научна фантастика као жанр одувек се бавила стварањем нових светова и предочавањем алтернативних будућности. Ова спекулативна просторна пројекција у свемир и временска пројекција у будућност омогућава научној фантастици да пружи објективан коментар на наш властиту спацијално и темпорално ограничен живот овде на земљи. Писцу научне фантастике који поседује и знање из културне антропологије овај

жанр пружа могућност дубоког промишљања на тему друштвених ставова генерално, а посебице ствара прилику за разбијање друштвених стереотипа. Урсула Ле Гвин је антрополошки оријентисана списатељица научне фантастике и њени експериментални светови пружају друштвено неконвенционалне описе људске природе. Три лика разматрана у овом раду примери су става према старости који је неконвенционалан јер потпуно одбацује популарни стереотип.

Пречесто се у књижевној прози старије особе приказују као особе излапелог ума и нејаког тела које живе у прошлости и не маре за садашњост. Пречесто су старије особе исто тако скрајнуте у запећак приче где почивају у миру стереотипне запостављености. Насупрот томе, својим описима старог чаробњака Земљоморја и двоје старца на челу друштва на планети Земљи, односно планети Елтанин, Ле Гвинова нуди нову слику ликова у позним годинама. Старост у прози Урсуле Ле Гвин је и динамична и амбивалентна. Динамика старости је животворна колико и динамика младости, важна како за старије особе тако и за њихову заједницу. Осим тога, динамика старости јединствена је и незамењива, а не просто продужетак младалачке динамике. Гед је потребан Арену исто као што је Одо потребна младим револуционарима и Волд младим ратницима. Смрт Волда, Одо и Геда није просто кулминација процеса старења током година проведених дремајући на сунцу. Крешендо је весник тишине. „Само у смрти, живот.“

Изворник: Charlotte Spivack, „Only in Dying, Life: The Dynamics of Old Age in the Fiction of Ursula Le Guin“, *Modern Language Studies*, св. 14, бр. 3, 1984, стр. 43–53.

(С енілеској превела **Найша Каммарк**)